

SILVIA MAZNIC
Universitatea de Stat din Moldova
(Chișinău)

ANALIZA SEMANTICĂ A VERBELOR EVENTIVE

Abstract. Although all eventives express a transition of the subject from one state to another, they render different semantic changes. The type of the status change is determined by the part of speech the name belongs to and represents the derivative basis of the verbs having the definite meaning and the animate / inanimate feature of the subject. The possibility to form a word of a state change depends on the name-basis that turns into a verb when meaning allows it.

Keywords: eventive verb, total changes, partial changes, *deveniendi* semantic group, *transformandi* meaning, type of state transformation.

Termenul „eventiv” este cunoscut de lingviști [1; 2, p. 193; 3, p. 22] ca unul ce denumește verbele care exprimă o modificare a subiectului, o trecere dintr-o stare în alta: *a se maturiza* „a deveni matur”; *a se monotoniza* „a deveni monoton” ș.a. Încercând a reda simbolic această definiție, obținem: **S = V (a deveni) + N**. Exemplul *Bunica s-a întristat* are formula convențională **A → A (trist)**, adică subiectul *bunica*, exprimat prin **A** devine **A (trist)**. Așadar, subiectul **A** trece în altă stare, devine mai trist, dar rămâne tot **A**, **A devine A (trist)**.

Structura semantică a unor verbe de devenire însă nu se încadrează în formula amintită *supra*. De exemplu, *a se îmbujora*. *Fata s-a îmbujorat* nu înseamnă *Fata a devenit bujor*. Enunțul analizat îl înțelegem: *fata a devenit, sub aspectul culorii, asemenea unui bujor*, iar formula lui este **A devine A (cu fața de culoarea bujorului)**. Observăm că, deși toate verbele eventive au aceeași definiție, nu toate se includ într-un tip identic de modificare a stării. Comparând cele două exemple, relevăm că *a se întrista* e format de la un adjectiv (trist), dar *a se îmbujora* de la substantivul *bujor*. Astfel, constatăm că, în cazul eventivelor, partea de vorbire ce constituie baza derivativă a acestora determină diferențele în felul de redare a schimbării de stare. Modul de exprimare a unei modificări de către un verb ce are drept radical un adjectiv nu este același cu cel redat de un denominativ ce conține un substantiv sau un numeral.

Revenind la formula convențională **V (a deveni) + N**, putem spune că în calitate de *N* sau bază derivativă a verbelor *deveniendi* poate fi adjectivul, substantivul și numeralul. Vom ordona examinarea semantică a vocabulelor de care ne ocupăm în trei părți:

I verbe eventive conținând un adjectiv (306 de unități);

II verbe eventive ce au în componența lor un substantiv (88 de unități);

III verbe eventive conținând un numeral (5 unități).

Analiza semantică a evenimentelor se poate face ținând cont de mai mulți factori. Tipul schimbării de stare este determinat atât de partea de vorbire căreia îi aparține numele ce constituie baza derivativă a verbelor cu sensul respectiv, cât și de trăsătura animat/inanimat a subiectului.

I. Vocabulele devenirii ce au în structura lor o rădăcină **adjectivală A (Substantiv)** → **A (Adjectiv)** exprimă, de regulă, dobândirea de către subiect, animat sau inanimat, a unei calități sau trăsături, fiindcă această parte de vorbire redă însușiri ale obiectelor:

1) Sorbind din pahar, am putut să-mi dau seama că ceaiul *s-a îndulcit*. (N. Popa, CZ, p. 4) **A devine A (dulce)**;

2) Sănătatea lui Nicodim *se șubrezea*. (B. Druță, C., p. 246)

Am atestat verbe adjectivale cu subiect inanimat ce au sensul „trecerii la alt mod, fel de efectuare a acțiunii” (*a se mecaniciza, a se monotoniza*).

Verbul ce are în componența sa un adjectiv denotă o schimbare parțială și poate avea atât un subiect animat, cât și unul inanimat.

II. Modificările exprimate de verbele de schimbare de stare în al căror radical se află un **substantiv** pot fi **totale** (când în locul fostei ființe/obiect apare altă ființă/obiect și nu rămâne nimic din ce a fost) sau **parțiale** (care nu cuprinde întregul, ci doar unele părți ale lui). Acestea au loc în funcție de subiectul **animat sau inanimat**.

Vom investiga mai întâi schimbările totale ale subiectelor **animate**.

Având structura **A (Substantiv)** → **B (Substantiv)**, verbul de schimbare de stare trebuie să redea transformarea unei ființe în altă ființă sau a unui obiect în alt obiect etc. Este vorba de sensul *transformandi* și de o modificare totală, care, dacă dispune de un subiect animat, este posibilă doar în basme:

1. „Broasca cea țestoasă ieși din heleșteu la dânsul, se dete de trei ori peste cap și *se făcu om* ca toți oamenii”. (P. Ispirescu, LBR, p. 58) Așadar, broasca (amfibie) se transformă în om (ființă umană), adică **A (broască) devine B (om)**.

2. „Turturica aceea era Zâna Munților care se îndrăgostise de frumusețea lui. Ei nu-i venea la socoteală să se arate lui aievea, ca să-i dea pricină, și d-aia *se făcuse turturică* și îi tot sărea în cale”. (P. Ispirescu, LBR, p. 138)

3. „Zeus *se preschimbă-n taur*”. (A. Mitru, LO, p. 84)

În exemplele alese pentru ilustrare este evident că sensul de care ne ocupăm a fost redat în mod analitic, prin perifrază. Constatările noastre sunt confirmate și de următoarea remarcă a lui T. Vianu: „Când numele predicativ este un adjectiv, acesta oferă o caracterizare a subiectului ... Când însă numele predicativ este tot un substantiv, ca și subiectul, copula exprimă identitatea dintre cei doi termeni principali ai frazei ...” [4, p. 169]. Așadar, verbele de schimbare de stare nu suportă o transformare fantastică, de basm a unei persoane în altă persoană sau în alt obiect, adică nu au sensul *transformandi*: **[A (subst. anim.) ≠ B (subst. anim.)]**. Verbele eventive nu exprimă nici modificări totale ale substantivelor animate în cele inanimate: **[A (subst. anim.) ≠ B (subst. inanim.)]**. Aceste schimbări sunt redete, de asemenea, prin perifraze. Exemplele de mai jos probează observația expusă *supra*:

1. „El (Făt-Frumos) șezu pe un scaun, iar ea șopti o vrajă, și, cum îl sărută pe frunte, el *se prefăcu într-o floare* roșie-închisă ca vișina coaptă”. (M. Eminescu, SA, p. 17) **A (Făt-Frumos) devine B (floare)**.

2. „Zeus, precum se povestește, *s-a preschimbat în flacăra*, o flacăra strălucitoare, care s-a coborât din cer, într-un vârtej amețitor, pe malurile fluviului”. (A. Mitru, LO, p. 75)

Nu am atestat verbe eventive ale căror subiecte să suporte atare schimbări totale.

Unui subiect **animat** i se poate atribui o modificare parțială printr-un verb eventiv ce are la bază un substantiv animat sau inanimat. Conform calculelor noastre, din numărul de 88 de eventive ce conțin un substantiv, 35 sunt animate (*a se înnemuri*, *a se înfrăți*), iar 53 – inanimite (*a se gelatiniza*, *a se izomeriza*).

Redarea unei schimbări parțiale de stare de către un verb cu rădăcină substantivală [*A (subst. anim.)* → *A (subst. anim./inanim.)*] se efectuează după modelul celor ce au în radicalul lor un adjectiv, adică subiectului i se atribuie doar o însușire, o particularitate a obiectului exprimat de substantivul-bază. Aceste verbe au sensul: „căpătării prin asociere a aspectului, a formei sau a înfățișării unui obiect, lucru” (*a se îmbujora*, *a se posmăgi*, *a se turti*, *a se smochini*): a) „Ariston n-ar fi în stare să îndure viața într-o altă lume decât a șatrelor, ... s-ar usca amândoi, *s-ar smochini* (= *ar deveni uscat ca o smochină*), ar pieri cu zile de dorul căruțelor lungi, de dorul drumurilor nesfârșite...” (Z. Stancu, Ș., p. 56) (*A căpăta forma, culoarea, aspectul lui B*);

b) „Și (împărăteasa) *se mototoli* (= *se făcu mototol, ca un ghemotoc*) la picioarele lui” (B. Delavrancea, S., p. 261);

c) „Nu știa nici ea (femeia) sau nu vroia să spună, *se ghemuise* cu umerii în pernă și hohotea neîncetat...” (M. Preda, R., p. 165);

d) „Până închidea Stere prăvălia, *se turteau* amândoi” (E. Barbu, G., p. 274);

e) „Câinii *se încolăceau* de frig (= *căpătau forma unui colac*), sub streșini” (E. Barbu, G., p. 140);

f) „A fost viu (câinele) *și-a împietrit* la vânătoare” (F. Neagu, ÎS, p. 222).

Am atestat la un verb cu structura [*A (subst. anim.)* → *A (subst. inanim.)*] și sensul de „*trecere la legislația, mentalitatea unei regiuni*”: „Noi nu ne unim cu Transnistria ca să *ne transnistrizăm*”. (Radio, 29.11.03, 17, 30)

Schimbările redatăe în exemplele analizate *supra* sunt parțiale și au formula *A devine A (asemănător cu o smochină, turtă etc.)*.

Verbele eventive ce au componența [*A (subst. anim.)* → *A (subst. anim.)*] exprimă, de asemenea, modificări parțiale cu sensurile:

„*trecerea la altă stare, categorie socială*” (*a se chiaburi*, *a se boieri*, *a se isprăvnici*, *a se robi* etc.): „Dar ce? N-avea vilă în centrul orașului? *Te boieriseși!*” (M. Preda, CMIDP, p. 133) *A trece la altă stare socială, devine A (boier)*;

„*M-aș fi rob*it tuturor, numai să nu fi pomenit... de curatul meu păcat”. (B. Delavrancea, S., p. 21);

„*aderarea la o confesiune religioasă, trecerea la alt mod de viață*” (*a se pustnici*, *a se catoliciza*, *a se călugări*, *a se papistăși*):

„...zice că ori să omoară, *să papistășește* și să face călugăriță nemțească” (I. Slavici, SA, p. 135);

„*trecerea la altă ocupație, îndeletnicire*” (*a se haiduci*, *a se cătăni*, *a se ciobăni*, *a se neguțători*);

„adoptarea comportamentului specific unei națiuni” (*a se americaniza, a se greciza, a se tuviniza*): „(Ei) se tuvinizează” (B. Druță);

„modificarea gradului de rudenie” (*a se încuscri, a se înrudi, a se înfrăți*): „La noi se zice că este pușcăriaș acela care s-a înfrățit cu șobolanii” (B. Druță, C., p. 136);

„efectuarea unei modificări de loc, spațiu” (*a se învecina*);

„obținerea influenței unei personalități, a felului de a fi al cuiva, împărtășirea, propagarea ideilor cuiva” (*a se staliniza, a se troțchiza*);

„modificarea de relații umane”: „Bibi se împrietenește tot mai mult cu ea” (M. Eliade, RAM, p. 275); „Mă întovărășisem cu un prieten din liceu, Petru, în al doilea an la Drept și Filozofie...” (M. Eliade, RAM, p. 256).

Verbele eventive cu subiecte **inanimate** pot reda atât modificări parțiale, cât și totale.

Modificări parțiale:

1. [*A (subst. inanim.)*] → [*A (subst. anim.)*] cu înțelesul:

„a fi influențat de ideile, personalitatea cuiva”: „Raioanele se iovizează (<Iov)” (Din ziare) **A (raioanele) devin influențate de A (Iov)**.

2. [*A (subst. inanim.)*] → [*A (subst. inanim.)*] are sensurile:

„subiectul capătă doar forma obiectului exprimat de substantivul ce se conține în verbul eventiv”: „...și apele se învolburară, răscolite de-o furtună bălbăită” (F. Neagu, ÎS, p. 225);

„Vrejurile de dovleci se încolăciseră unu(l) peste altu(l)...” (B. Delavrancea, S., p. 26);

„subiectului i se dă doar culoarea obiectului redat de substantiv”: „Lumina se încenușa (= devenea cenușie) și rafturile abia se mai vedeau” (E. Barbu, G., p. 96);

„trecerea în altă silabă” (*a se diftonga*).

Modificări totale:

1. [*A (subst. inanim.)*] → [*B (subst. inanim.)*]

a) naturale: „a trece în altă stare fizică” (*a se osifica* (despre membrană); *a se vaporiza* (despre lichide)). În acest caz, în urma trecerii dintr-o stare în alta subiectul s-a transformat în altceva sau chiar a dispărut **A (membrană) devine B (os)**.

Eventivele impersonale exprimă, de asemenea, schimbări totale din natură (*a se desprimăvăra, a se însera* etc.) și au sensurile „a se schimba un moment al timpului cu altul”: „Se însera. Din pomii înverziti se împrăștia mirosul crud al frunzelor tinere” (E. Barbu, G., p. 30);

„a trece la altă diviziune a timpului, anului” (*a se întomna, a se desprimăvăra*);

„a-și schimba aspectul exterior, înfățișarea” (*a se zeri, a îngheța, a se găuri, a înflori* etc.): „Înfloriseră pomii, und’ te uitai, frumusețe” (E. Barbu, G., p. 379):

b) chimice (*a se acidifica, a se izomeriza, a se carbonifica* etc.);

c) lingvistice: „a se transforma în altă parte de vorbire” (*a se adjectiviza, a se adverbializa* etc.) Aceste cinci sensuri enumerate au formula **A devine B**.

2. [*A (subst. anim.)*] → [*B (subst. inanim.)*]: „Nici o vorbă, că pe cine întâlnea (împăratul), împietrea locului (= se prefăcea în piatră)” (B. Delavrancea, S., p. 262). O modificare totală cu asemenea structură putem întâlni foarte rar și doar în basme.

Rezumând, menționăm că modalitățile de redare a schimbării de stare pot avea următoarele formule convenționale:

A (subst. (in)anim.) → A (adj.)

A (subst. inanim.) → B (subst. inanim.)

A (subst. (in)anim.) → A ca B (subst. inanim./anim.).

Verbele ce exprimă modificări parțiale au componența enumerată *infra*.

Modificări parțiale:

1. A (subst. anim.) → A (adj.)

2. A (subst. inanim.) → A (adj.)

3. A (subst. inanim.) → A (subst. anim.)

4. A (subst. inanim.) → A (subst. inanim.)

5. A (subst. anim.) → A (subst. anim.)

6. A (subst. anim.) → A (subst. inanim.)

Denotarea unei **modificări totale** presupune elementele:

1. A (subst. inanim.) → B (subst. inanim.)

2. A (subst. anim.) → B (subst. inanim.) (un singur exemplu selectat dintr-un basm).

III. **Numeralul** exprimă aspectul cantitativ al obiectelor, de aceea în rădăcina eventivelor el determină o schimbare numerică (*a se tripla, a se însuti, a se înmii*) **A (substantiv) → 10 (100) de A (numeral)**: „Farmecul *se înzecește* în tăcere” (M. Eliade, RAM, 358).

Tabelul nr. 1. Modificarea stării în funcție de trei factori

Baza derivativă a verbului	Subiectul <i>animat</i>	Subiectul <i>inanimat</i>
substantiv <i>animat</i>	Parțială	Parțială
substantiv <i>inanimat</i>	Parțială	Parțială Totală
adjectiv	Parțială	Parțială
numeral	Parțială	Parțială

În cadrul tabelului este evident că o schimbare totală i se atribuie doar unui subiect inanimat de către un verb ce are în radical un substantiv inanimat. Exceptând exemplul preluat din basme, în lista modificărilor totale nu întâlnim subiecte animate.

Verbele devenirii, deși toate au structura semantică V (a deveni + N), redau modificări ce diferă în funcție de trei factori: partea de vorbire căreia îi aparține numele-bază din rădăcina verbală, trăsătura animat/inanimat a subiectului, precum și a substantivului din același radical. Eventivele se referă, de obicei, la o schimbare parțială a subiectului, ce obține o însușire sau o trăsătură specifică unei ființe, dar nu exprimă sensul *transformandi*, cu excepția reacțiilor chimice și a fenomenelor din natură. Această particularitate împiedică uneori formarea unui verb de schimbare de stare ce ar denota o modificare totală.

O vocabulă eventivă poate lua naștere de la un nume, numai dacă sensul acestuia este compatibil cu grupa semantică *deveniendi*, care revendică obținerea de către subiect

a unei stări, calități, exprimată, de obicei, printr-un adjectiv. *Sensul transformandi*, care redă o transformare a unui obiect (ființă) în alt obiect (ființă), raportat la semnificația unor nume-substantive (animate), poate reflecta o situație ireală, ce ține de domeniul fantasticului, miraculosului. Astfel, în cazul evenimentelor, se creează, mai rar, verbe sintetice de la substantive.

Până în prezent nu sunt pretabile la transformarea în verbe numele care au următorul conținut noțional:

1) denumiri de profesii, funcții, titluri (*aviator, inginer, ofițer, medic, profesor, ministru, lord, deputat*);

2) nume de animale (*cerb, vulpe, berbec*);

3) grad foarte apropiat de rudenie, relații părinți-copii (*mamă, tată, fiică*);

4) denumiri ale speciei umane, deosebiri de sex (*om, femeie*);

5) denumiri de așezări omenești: (*sat*). Chiar dacă sunt verbe formate de la substantivele *urbe, oraș, rural*, nu avem asemenea creații de la cuvântul *sat*, ceea ce s-ar putea explica prin faptul că mai rar se atestă procesul de schimbare a unui oraș într-un sat decât viceversa;

6) relații într-un colectiv (*coleg, lider*);

7) întâmplare, situație, povestire (*anecdotală*);

8) plante: (*copac, arbore*);

9) noțiuni intraductibile: (*dor*);

10) instituții științifice și unități ale acestora: (*universitate, catedră*);

11) unitățile de timp: (*ziua, anul, săptămâna*);

12) ființe spirituale: (*înger*);

13) instrument de comunicare: (*limbaj*);

14) substanțe, materii naturale: (*humă, pământ*).

În cazurile când există verbe create de la numele respective, acestea nu se încadrează în grupa semantică *deveniendi*: *a înhuma, a se împământeni*. În asemenea situații, pentru a reda sensul eventiv, se utilizează o perifrază: „Ne naștem... Creștem... Murim... *Devenim pământ...*” (Z. Stancu, Ș., p. 64). Deci, în afară de ocurența lexicală, un impediment în apariția unui eventiv este și sensul temei nominale, conținutul noțional al acesteia.

Materialul factic adunat ne permite a stabili următoarele tipuri de evoluție sau de schimbare:

1) metamorfoză, atunci când subiectul ia alt chip sau obiectul se transformă în alt obiect: *a se carbonifica, a se vaporiza, a se carameliza* ș.a. Referirea acestor modificări la un subiect animat poate avea loc doar în basme. Verbele cu sensul respectiv sunt doar cu structura: *a se transforma (a deveni) + S*;

2) dobândirea unei trăsături, însușiri, proprietăți sau calități; în acest caz subiectul nu se transformă în altceva, ci doar capătă o particularitate, care, uneori, constituie specificul său: *a se croniciza, a se clarifica, a se îngroșa, a se durifica, a se viriliza* etc. Structura lor are componența: *a deveni (a se face) + Adj*;

3) trecerea dintr-o stare în alta (morală, psihică, fizică, intelectuală): *a se năuci, a se isteți, a se înduioșa, a se purifica, a se calici* etc. Structura verbelor care exprimă una din aceste două modificări este: *a deveni (a se face) + Adj*;

4) trecerea la alt fel de acțiune (ocupație, îndeletnicire, atribuție): *a se haiduci, a se politiciza, a se monotoniza, a se cătăni* ș.a. Structura: *a se face + S*, (subiect inanimat) *a deveni + Adj*;

5) modificări ce țin de raporturi, relații: *a se încumetri, a se împrieteni* ș.a. Formula semantico-distributivă este *a deveni + Nume*;

6) schimbarea fenomenelor naturale: *a se întomna, a se încețoșa, a se imprimăvăra* ș.a. Acestea sunt modificări ce se referă la noțiunea de „timp.” Verbele cu sensul respectiv au formula: *a se face + S*;

7) evoluție sub aspect cantitativ: *a se multiplica, a se înzeci* ș.a. Componenta lor este *a se face + Numeral*.

Verbele care indică modificările (2) și (3) (vezi *supra*) au în conținutul lor semantic și anumite referiri temporale, unele exprimând schimbări momentane, ca în *a se înveseli, a se întrista* etc., iar altele – de durată, ca în *a slăbi, a se îngrășa* ș.a. Mai numeroase sunt transformările ce necesită o perioadă mare de timp. Lingvista Angela Savin relevă în lucrarea sa „Valori lexico-gramaticale ale locuțiunilor verbale românești în plan sincron și diacronic” că eventivele denumesc câteva moduri de desfășurare a acțiunii: evolutiv, multiplicativ etc. [5, p. 43]

Dacă (1) este metamorfoză totală, ea schimbând esența subiectului, celelalte șase sunt parțiale.

Am constatat că eventivele exprimă șapte tipuri de modificări, dintre care doar una este totală și se referă la stări fizice, reacții chimice, fenomene naturale. Verbele cu rădăcină substantivală atribuie subiectului o schimbare prin trei modalități: se identifică prin asociere cu o însușire a obiectului exprimat de nume (*a se turti, a se încolăci*), substantivul se adjectivizează (*a se boieri*), însușirea ideilor persoanei denotată de numele-bază (*a se staliniza*).

Formarea verbelor din grupa semantică *deveniendi* necesită anumite condiții: a) cuvântul-primar de la care se creează este, de cele mai multe ori, un adjectiv; b) pentru ca substantivul să fie nume-bază, el trebuie să aibă un sens pretabil la trecerea în altă stare.

În concluzie, relevăm că analiza semantică a verbelor în discuție ne dezvăluie mecanismul formării lor, precum și cauzele ce limitează derivarea de la nume a acestora. Restricțiile țin de aspectul semantic al eventivelor care revendică obținerea de către subiect a unei stări, calități exprimate, de obicei, printr-un adjectiv.

Așadar, impedimente în crearea cuvintelor pot constitui, pe lângă unele reguli de rigoare, și partea de vorbire căreia îi aparține numele-bază din rădăcina verbală, trăsătura animat/inanimat a subiectului, dar și a substantivului din același radical.

Cercetările efectuate pot fi aplicate la analiza posibilităților și mijloacelor de lărgire a clasei denominative, la relevarea anturajului lexical și a modului în care o temă nominală devine verb.

REFERINȚE BIBLIOGRAFICE

1. Constantinescu-Dobridor Gh. *Dicționar de termeni lingvistici*. – București: Teora, 1998. – 351 p.
2. *Dicționar general de științe ale limbii*. – București: Editura Științifică, 1997. – 573 p.
3. Evseev I. *Semantica verbului: categoriile de acțiune, devenire și stare*. – Timișoara: Facla, 1974. – 182 p.
4. Vianu T. *Despre stil și artă literară*. – București: Editura Tineretului, 1965. – 246 p.
5. Savin A. *Valori lexico-gramaticale ale locuțiunilor verbale românești în plan sincron și diacronic (Categoriile „Aktionsart” și „Terminativitate: Aterminativitate”)*. – Chișinău: Bons Offices, 2001. – 135 p.

TEXTE CU SIGLE

1. Barbu I. *Groapa*. – București: Editura Eminescu, 1975. [G]
2. Delavrancea B. *Sultănica*. – Chișinău: Lumina, 1993. [S]
3. Druță B. *Catacomba*. – Chișinău: Cartier, 1998. [C]
4. Eliade M. *Romanul adolescentului miop*. – București, 1989. [RAM]
5. Eminescu M. *Opere alese*. Vol. 3 (proză). – Chișinău, 1971. [OA]
6. Ispirescu P. *Legende sau basmele românilor*. – București: Minerva, 1989. [LBR]
7. Mitru A. *Legendele Olimpului*. – Chișinău: Hyperion, 1990. [LO]
8. Neagu F. *Îngerul a strigat*. – București, 1984. [ÎS]
9. Popa N. *Cubul de zahăr*. – Chișinău: Hyperion, 1991. [CZ]
10. Preda M. *Cel mai iubit dintre pământeni*. – Chișinău: Literatura artistică, 1990. [CMIDP]
11. Slavici I. *Scrieri alese*. Vol. 2. – Chișinău: Știința, 1993. [SA]
12. Stancu Z. *Șatra*. – Chișinău: Universitas, 1992. [Ș]